

Miguel Bonnefoy

EL SOMNI

DEL JAGUAR

Traducció **Carles Miró**

Editorial

LES
HORES

EL SOMNI DEL JAGUAR

Miguel Bonnefoy
EL SOMNI DEL JAGUAR

Traducció de Carles Miró

Editorial **LES HORES**

Títol original: *Le Rêve du jaguar*

Autor: Miguel Bonnefoy

Primera edició: setembre 2025

© Éditions Payot & Rivages, 2024

© de la traducció: Carles Miró

© de l'edició: Editorial Les Hores S.L.

www.editorialleshores.com

hola@editorialleshores.com

Col·laboradors: Manuel Gómez Poyato i David Sempere

Maquetació: Dan Monells

Disseny de col·lecció: Mireia Luna. Natural www.designisnatural.com

Disseny de la coberta: Octavi Gil Pujol

© de les fotos de la coberta: Vedran Vidak

© de la foto de l'autor: ©Aurélie Lamachère/Leextra/Maison Deyrolle/Éditions Rivages

Impressió: Estugraf Impresores S.L. (Madrid)

Dipòsit legal: B 14172-2025

ISBN: 978-84-129016-9-6

Amb el suport del Departament de Cultura

Generalitat de Catalunya
**Departament
de Cultura**

Les Hores forma part de l'Associació d'Editorials Independents

LLEGIR EN CATALÀ
ASSOCIACIÓ D'EDITORIALS INDEPENDENTS

Tots els drets reservats. Queda prohibida la reproducció total o parcial d'aquest llibre mitjançant qualsevol mitjà o procediment, inclosos la reprografia i el tractament informàtic, i la distribució d'exemplars mitjançant el lloguer o préstec públics, sense l'autorització escrita dels titulars del copyright.

*A la madre,
Y sonarán las campanas.*

*A Nene,
Al fin bailas*

«Al nord, hi ha la raó que estudia la pluja,
que desxifra els llampecs.
Al sud, hi ha la dansa que engendra la pluja,
que inventa els llampecs.»

William OSPINA

ANTONIO

El tercer dia de la seva vida, a l'Antonio Borjas Romero el van abandonar a les escales d'una església, en un carrer que ara porta el seu nom. Ningú no pot dir amb exactitud quan el van trobar, només se sap que cada matí, sempre al mateix lloc, una dona miserable tenia el costum d'asseure's en aquell punt per col·locar davant seu un bol fet amb una carabassa i allargar una mà fràgil a la gent que passava per davant de l'església. Quan va veure el nen, el va apartar amb un gest de repulsió. Però de cop i volta li va cridar l'atenció una capseta brillant amagada entre els plecs dels bolquers, que algú havia deixat allà com una ofrena: un rectangle de llauna, de color platejat, gravat amb uns arabescos delicats. Era una maquineta de fer cigarrets. La va robar: se la va ficar a la butxaca del vestit i es va desentendre de la criatura. De totes maneres, al llarg del matí es va adonar que els gemecs tímids i els crits indecisos del nen commovien els fidels que, pensant-se que era d'ella, no paraven d'omplir-li el fons del bol amb monedes de coure. Quan va arribar el vespre, es va endur el nen a un corral, li va posar a la boca la mamella d'una cabra negra, que tenia el braguer ple de mosques, i el va fer alimentar, agenollat sota el ventre de l'animal, amb una llet espessa i calenta. L'endemà, el va embolicar amb un drap de cuina i se'l va penjar dels malucs. Al cap d'una setmana va començar a dir que era seu.

Aquella dona, a qui tothom coneixia per la muda Teresa perquè li costava articular les paraules, devia tenir uns quaranta anys, tot i que ni ella mateixa hauria pogut dir exactament quina era la seva edat. A la cara hi tenia alguna cosa d'índia i, en el costat esquerre, se li veia una lleu paràlisi provocada per una antiga crisi de gelosia. Sobre els ossos només li quedava una mica de pell i les mans estaven cobertes de ferides que no cicatritzaven mai, i uns cabells d'un blanc brut, molt llisos, li emmarcaven la cara com les orelles d'un basset. Havia perdut l'ungla del dit gros esquerre el dia que un escorpí, amagat al fons d'un calaix, l'havia picat a la mà, cosa que no la va matar, però li va fer sortir una mena de botifarró de carn a la punta del dit, una excrescència morta, i va ser aquest palpís allò que el nen va xuclar les primeres setmanes abans d'adormir-se.

Li va dir Antonio perquè l'església on l'havia trobat estava sota l'advocació de sant Antoni. El va alimentar amb la seva ira i el seu dolor silenciós. Durant els seus primers anys li va fer portar una vida desordenada, vergonyosa, indigent. Es va convèncer que si el nen sobrevivia a aquella misèria, no el podria matar ningú si no ell mateix. Quan tenia un any, amb prou feines caminava i ja demanava caritat. Amb dos anys, parlava més la llengua de signes que l'espanyol. Amb tres, se li assemblava tant que la dona es va preguntar si de debò l'havia trobat a les escales de l'església o si potser l'havia portat al món al pati interior d'un tuguri, en un cistell de palla, entre un ase gris i un anyell. El vestia amb parracs llardosos i, per entendre la gent que passava, l'abraçava amb un fals sentiment i el deixava moll de la seva suor agra que, per culpa de la calor, es convertia en una mena de gelatina greixosa i esgrogueïda. L'alimentava de formatge de cabra, fet a mà, dormia amb ell en el seu recer fet de diaris descolorits al fons

d'un corral improvisat, i potser una dona no havia dedicat mai tantes energies a ocupar-se d'una criatura que no estimava.

Tot i això, per a l'Antonio, aquella dona garrepa i mentidera, lladre i malparlada, va ser la millor mare que va poder tenir. Va entendre que era afecte la duresa que li demostrava i aquell amor verinós que la pobresa havia teixit entre ells. Va créixer amb ella a La Rita, als marges del llac de Maracaibo, en un lloc del món tan perillós que en deien Pela el Ojo, «obre l'ull».

Als sis anys, l'Antonio ja no creia en els miracles, venia pedres d'atzabeja com a amulets i sabia tirar les cartes, perquè la muda Teresa li havia assegurat que aquella era l'única ciència que podia convèncer els homes sense tenir l'inconvenient de ser verdadera. Als vuit anys, la dona li va ensenyar a reconèixer els mals *aguadores*, els traginers que venien l'aigua bruta del llac fent-la passar per aigua neta de pluja. Però també els botiguers que desajustaven les balances amb un ganxo deformat, els obrers que es revenien els caragols destinats als encofrats de les obres i els entrenadors de galls de combat que, a les galleres, amagaven fulles d'afaitar sota l'urpa dels esperons. L'havia preparat per a aquella vida dura, plena de prudència i de necessitats, de batalles i de desconfiances, fins al punt que si un capellà durant la missa anunciava de cop i volta la notícia que un sant s'havia posat a plorar, l'Antonio era el primer que aixecava els ulls cap al sostre de l'església per veure d'on venia la gotera.

En aquella època, Pela el Ojo era una mena de gran ai-guamoll on feia una calor sufocant, amb unes ribes humides ocupades per casetes sobre pilars on les portes sempre eren obertes. Els habitatges estaven edificats sobre aquella aigua tèrbola, amb cuines al ras, vells focs ennegrits i cubells de les escombraries flotants que la ciutat no havia volgut als seus

barris. Allà pastaven pa i traficaven amb carburant. Les criatures vivien nues en aquests palafits, es movien per damunt d'una estructura feta de mil troncs d'arbre que contínuament s'havia de reparar, xipollejaven a la superfície del llac com si fossin als palaus de Venècia, i això antigament havia fet dir als navegants venecians, arribats amb les seves olors de vitel·la i els seus segells de cera, que reconeixien en aquell poblat una «petita Venècia», una *venezziola*, una Veneçuela.

Però la immobilitat d'aquells paratges ja no feia pensar en les antigues ciutats dels caribs, de Tamanaco i de Mara, poblades de dones que portaven capes bordades d'or i vestits de cotó, de joves amb el pit cobert per una fina pols platejada i de nadons embolcallats amb pells de jaguar. Ja no es podia imaginar una nació anterior a les nacions, amb homes disfressats d'àguila, criatures que parlaven amb els morts i dones que es transformaven en salamandres.

A hores d'ara només era un poble sense poesia, amb teulades calentes de palma i adolescents calçats amb sandàlies fetes amb neumàtics de camioneta. Les barraques es construïen amb lones velles de camions Indiana Trucks, les manetes de les finestres, amb llaunes de conserva, les cadires es revestien amb cartells d'alumini de la Shell. I com que les pluges eren violentes i s'havien de protegir les teulades de palma, la gent comprava velles tanques publicitàries de la Chevrolet, que a la nit algú robava de la vora d'alguna autopista, i per això en tots els coberts dels barris de barraques, on dormien persones sense carnet de conduir, es podia veure escrit: «No hi ha felicitat sense un Chevrolet».

Sovint unes pluges, que anomenaven *palo de agua*, feien créixer el llac fins que es desbordava. L'aigua inundava la plana amb avingudes lentes que negaven els camps. Els aiguats podien caure contínuament durant quaranta nits furioses i

cobrir els prats de papagais morts. I quan la marea arribava fins a les granges i submergia els conreus, milers de llagostes s'acostaven nedant des del golf fins als llocs on brotava el blat de moro i feien un banquet submarí que en dues setmanes arrasava la collita de tot l'any. A Maracaibo maleïen les llagostes de mar com a Egipte maleeixen les de terra.

L'Antonio va créixer en aquest món. Pescava al llac, nedava entre els manglars, la seva alimentació es componia només de peixos gat, corballs de carn blanca, crancs blaus, llagostins gegants de riu, fins al punt que la muda Teresa va començar a pensar, en els seus somnis més atrevits, que a l'Antonio li sortirien brànquies i començaria a respirar sota l'aigua. Un dia, quan tenia onze anys, va posar els hams i les llinyes en una bossa, se'n va anar cap al pontó del poble i va robar una piragua. Uns nens van adonar-se'n i el van denunciar. No va haver d'esperar gaire per veure arribar a la llunyania els propietaris de l'embarcació. Eren els homes rics de La Rita, els que tenien el poder, els que feien i desfeien com volien en aquell cantó del llac: en Manu Muro, un homenàs de dos metres, tan ample de cintura com d'espatlles; l'Hermes Montero, petit, nerviós i vermell d'indignació; i l'Asdrúbal Urribarri, un mestís d'ulls verds i un peu equí, que portava una samarreta de tirants i agitava els braços amb un drap a la mà com si s'hagués aixecat de taula precipitadament.

—Antonio, et conec! —va cridar—. Vine cap aquí.

Anaven i venien furiosos per la riba trepitjant les escombraries que cobrien la platja i llançant mirades de fúria a l'Antonio, que s'allunyava a cops de rem. L'Asdrúbal Urribarri va desaparèixer, al cap d'una mica va tornar amb un gos rabiós que treia escuma per la boca i el va fer tirar a l'aigua. El gos se'n va anar cap a ell com un posseït, amb una facilitat i una energia que van sorprendre a tothom, es

va enfil·lar a la barca i va saltar al coll de l'Antonio. Però el nen el va poder evitar tirant-se per la borda i es va escapar nedant a contracorrent. El gos va seguir-lo i va deixar que la barca se n'anés cap a l'horitzó mentre se sentien els crits de l'Asdrúbal.

—La barca! Que no es perdi!

El gos es va obstinar en la seva persecució, bordava febrament, mossegava les onades, grunyia com un boig. L'Antonio va redoblar els seus esforços, es va capbussar i va desaparèixer sota l'aigua. Al cap de mitja hora, va sentir una rampa forta que li estirava la cuixa i unes fiblades violentes que li encarcaraven els braços, es va fixar que els lladrucs del gos s'havien convertit en un lament, en un gemec de naufrag, i al cap de pocs minuts l'animal només treia una mica el morro fora de l'aigua. Fins que el gos no va començar a ofegar-se de debò i va posar-se a llançar uns udols de cadell, l'Antonio no va decidir afloixar. Amb el seu últim alè, l'animal el va atrapar i, en comptes de mossegar-lo, se li va agafar de seguida a les espatlles. Eren les sis de la tarda. Els propietaris de la barca, amb lianes de cuir i cinturons a la mà, els vigilaven des de la riba.

—Ja et cansaràs, ja —li cridaven—. Aquí t'esperem.

Esgotat, amb el gos a l'esquena, l'Antonio es va deixar endur pel corrent fins que va arribar a Punta Camacho, resignat a esperar que es fes fosc per sortir del llac. La nit no va caure fins que va ser a un quilòmetre més enllà, a Puerto Iguana, i quan per fi va quedar amagat per la claror de la lluna, protegit per la foscor, va nedar fins a un petit pontó i va córrer, acompanyat pel gos, cap a la tanca de Camino Real pel camí lliure que anava a parar a Pela el Ojo. Al moment que, amb un sospir d'alleujament, reconeixia les llums de la seva barraca, calmat d'haver-hi arribat per fi sa i estalvi, va tenir

l'esglai de veure la silueta d'Asdrúbal Urribarri, que, sempre amb el drap a la mà i ranquejant, parlava amb la muda Teresa mentre feia grans gestos amb els braços. Tot i que estava a punt de desmaiar-se pel cansament, va pensar que era massa perillós deixar-se veure. Va trobar una palmera espessa, va enfilarse-hi al capdamunt i va esperar que passés la nit.

Al cel hi havia unes estrelles enormes i el món semblava inundat de llot. Un grup d'homes es va posar a buscar-lo. Des de dalt de la palmera, l'Antonio va plorar, no pas de por sinó de ràbia. Sol i glaçat per la brisa que venia del llac, incòmode enmig del garbuix de palmes, que es va haver de disputar amb dues rates que rosegaven les tiges de la capçada, va necessitar dues hores per adormir-se mentre sentia com copulaven les granotes, i en somnis va confondre els seus raucs amb les veus dels homes.

A punta de dia, el van despertar uns cops de bastó als seus peus. Era la muda Teresa. S'havia passat la nit buscant en cada arbust i en cada raïm de platja de la vora del llac, inútilment. Contra el que es podia esperar, el gos, agraït perquè l'havia salvat d'ofegar-se, va portar la dona fins a ell sense que l'amo ho sabés. La muda Teresa va deixar a terra un tovalló amb dues *arepas*, unes galetes de blat de moro, i una mica de formatge ratllat. Amb el seu llenguatge limitat, li va indicar que continués allà dalt, que s'estigués amagat una nit més o potser dues, perquè l'Asdrúbal Urribarri rondava pels voltants del seu refugi. L'Antonio va arquejar el pit amb indignació.

—Un dia seré un home i deixaré de tenir por —li va dir des de dalt de la palmera—. Li ensenyaré qui mana.

Però la muda Teresa no va contestar. Veient-lo allà, enfilat en aquell arbre, amagat i oblidat de tots en la desolació del món, li va venir una gran pena, perquè no podia pensar en cap altre futur per a l'Antonio que el d'una mala peça del carrer,

nascut al lloc que no tocava, que arrossegaria la seva solitud fins a la mort per les tavernes miserables on només es perden els rufians i els delinqüents, els homes desesperats que no esperen res de la bellesa i que ja no saben per qui cal morir. S'imaginava que seria com els que el buscaven, aquells que el volien apallissar, homes malvats i arrogants, educats per la violència del llac i per uns pares avars, que en el cor tenien un esbarzer sense flors. Encara pitjor, se l'afigurava com ella, amb una vida plena de desastres i de frustracions, era un home que seia a les escales d'una església i allargava una mà ossuda als desconeguts mentre repassava les humiliacions i els errors de joventut, havent sobreviscut a una infància sense llar ni refugi, sense amor ni protecció, una infància en què ningú no li havia ensenyat a viure.

És per això que al cap de tres dies, quan tothom havia oblidat l'assumepte de la barca i l'Antonio va poder tornar a casa seva, la muda Teresa el va acollir amb una dolçor pacient. L'esperava allà, asseguda en un tamboret baix, rentant-se la roba, inclinada sobre un cossi, i quan el va veure tot pàl·lid de fam i de cansament, de fred i de por, no va poder estar-se de pensar com la humanitat havia pogut sobreviure enmig de tanta crueltat. Sense dir res, el va fer seure a terra, el va despullar i li va fer una rentada superficial amb la mateixa aigua de la roba, fregant-li el cos, omplint el cossi de fragments d'algues i d'escorça de cocoter, i en tota la vida no van intercanviar mai ni una sola paraula sobre aquell fet.

L'endemà, la dona va escorcollar els racons de la seva barraca i li va posar un paquet a les mans. L'Antonio, que acabava de rebre el primer regal, es va afanyar a obrir-lo. Era la maquineta de fer cigarrets que, deu anys abans, la dona havia trobat entre els plecs dels bolquers, a les escales de l'església. Al darrere hi havia unes lletres gravades: Borjas Romero. La

dona va mirar l'Antonio als ulls i va ser una de les rares vegades que el nen li va sentir la veu:

—Si vols ser l'amo, no robis —va dir articulant bé—. Treballa.

Així va ser com l'Antonio es va ficar al cap de vendre cigarrets. El primer grapat de tabac el va aconseguir gràcies a la seva astúcia. Un matí de setembre, uns dies després de l'episodi de la barca, va travessar l'única plaça de La Rita, va entrar a pas decidit a l'adrogueria La Pioja de l'Henri Reille, un homenàs ben plantat sense història, d'uns quaranta anys, ple de vigor i de salut, fill d'uns immigrants de Nantes de principis de segle, de l'ascendència francesa dels quals havia heretat l'agosarat art del comerç, i li va proposar el tracte següent:

—Doni'm paper i tabac. Aquesta tarda li tornaré el doble del que val.

Va sortir de la botiga de l'Henri Reille amb deu grams de tabac, en va fer trenta cigarrets i se'n va anar al port de Santa Rita, un lloc on cada dia arribaven desenes d'homes procedents del sud del llac de Maracaibo, de les muntanyes de Mérida i dels aiguamolls de Santander, de Trujillo i de Táchira, que s'acostaven al desembarcador amb bots fets amb un sol tronc i amb piragües atapeïdes d'animals, els crits dels quals ressonaven en la badia. Al vespre, manejant la seva maquineta com si fos un llaüt venecià, havia venut tot el que tenia, calculant amb una precisió de joier fins a l'últim gram de tabac, estalviant fins a l'últim mil·límetre de paper. Cap a les set de la tarda, va tornar fins a l'adrogueria i va posar damunt del taulell, sota la mirada atònita de l'Henri Reille, el botí del dia.

—Vostè és més ric aquest vespre del que ho era aquest matí —va dir—. Jo també. Continuem.

Durant tres setmanes, en la calor sufocant de la costa, va anar i venir incansablement des de Pela el Ojo fins a La Rita incitant a fumar tots aquells que es trobava pel port. Amb una obstinació tremenda, es va barrejar amb la gran comunitat de venedors de gel picat i de *guarapo*, de begudes fresques a base de saba, de pasta de sucre i de *pinole*, fins al dia que un descarregador li va oferir tres rals perquè l'ajudés a descarregar sacs de nou de coco d'un barco.

L'Antonio, que per l'edat que tenia era molt ample d'espatlles i amb l'esquena musculosa, es va carregar un dels sacs damunt dels omòplats amb l'ajuda de dues corretges de cuir, i va quedar sorprès de la fermesa dels seus braços i de la resistència de les seves cames. A continuació va avançar cap al camió, encorbat cap endavant sota aquell pes, amb una tenacitat cega que els altres descarregadors van atribuir no pas a la força sinó a la joventut. Tot i que les càrregues eren excessives i li comprimien els pulmons, va acabar per desembarcar-ho tot, i amb la feina dels seus braços va guanyar en una hora el que no hauria pogut obtenir en un dia sencer amb els seus cigarrets. A partir de llavors, no va tornar a posar els peus a l'adrogueria de l'Henri Reille. L'endemà, va tornar al mateix punt del moll, convençut de poder fer fortuna amb la força dels seus músculs, però va entendre de seguida que totes les coses s'organitzaven jeràrquicament, fins i tot el món dels descarregadors.

Li van presentar un vell piragüer que es deia Alfaro, un panameny amb els dits plens d'anells i el nas ganxut, conegut pels seus bruscos canvis d'humor i el seu caràcter colèric, que necessitava mà d'obra. L'Antonio va ser un model de disciplina i de ductilitat, ple d'abnegació, que obeïa sense protestar i s'acontentava amb el que li donaven. En la xafogor del port, on els molls s'omplien cada dia de caixons perfu-

mats d'espècies i de caixes de flors, l'Antonio va aprendre a llegir, a comptar, a reconèixer els pavellons navals, que els contrabandistes modificaven per enganyar els guardacostes, a calcular al tacte les monedes que li donaven i a classificar en la seva imaginació no solament tots els accents que sentia al seu voltant sinó també totes les històries fabuloses que li venien amb les arribades i que en el cap se li confonien fins a formar una gran novel·la antiga.

Així és com va saber que al sud hi havia un poble que es bellugava, que es desplaçava, un poble que girava al voltant de Barinas com un planeta al voltant d'una estrella i que només es troba per casualitat. Va sentir parlar de la llegenda de la marededeu d'or massís de Benito Bonito, de l'òpera de Manaus, construïda al mig de la selva, de la guerra de trenta-vuit minuts de Zanzíbar i de la història del colon andalús que va fer portar quatre-cents elefants del Nepal per omplir el seu estable en ple desert, a les dunes de Coro. Aquells relats meravellosos li van quedar gravats d'una manera tan profunda al marbre de la memòria que més endavant, quan afermaven els caragols a la placa del carrer que portaria el seu nom, l'Antonio va poder reviure amb una precisió insòlita aquell matí sufocant en què de cop i volta en el petit port de Santa Rita, entremig d'un enrenou de cordes i de cadenes feixugues, va veure arribar l'estàtua del *Libertador* Simón Bolívar quan feia escala a Maracaibo.

Va aparèixer un dimarts de novembre. Els habitants del llac la van veure d'un tros lluny, des del passeig cobert de mangos esclafats i de peixos podrits, una imponent estàtua de quatre metres d'alçària i de sis tones, feta amb bronze fos a la Toscana. Representava un home a cavall amb un uniforme del segle XIX, en actitud autoritària, que mirava cap endavant

assenyalant el futur amb l'espasa, i la seva elegància va fer tant d'efecte a la canalla de la platja, unes criatures vestides amb parracs i que no havien vist mai Simón Bolívar, que van entrar a casa cridant: «Déu ha arribat a Maracaibo!». Després d'una tracció perillosa amb politges de ferro, de brides i de corretges, van treure Simón Bolívar del vaixell i el van col·locar enmig de les caixes de plàtans de cuinar, de carn assecada i de gàbies de gallines, rodejada de sacs de cafè. El bronze feia pudor de guaiaba. Venia de lluny. Havia fet un viatge en barco per un riu tumultuós. Havia sobreviscut a les pluges tropicals que s'havien desfermat unes quantes vegades, a un trajecte de vuitanta quilòmetres plens de caimans i de micos udoladors, al rovell causat per l'aire i l'aigua. S'havia d'estar uns quants dies a Maracaibo abans de continuar el seu camí pel riu Escalante fins a fer cap al port de Santa Bárbara del Zulua, davant de la ciutat de San Carlos, on, un dia de 1820, Simón Bolívar, aprofitant l'abundància de fusta en aquella regió, havia ordenat la construcció de cinc vaixells per atacar els espanyols.

Cap a les dues de la tarda, tota la ciutat estava ja al corrent de la visita del *Libertador*. La gent s'atapeïa al voltant de l'estàtua dins d'un batibull de crits, portaven les criatures a les espatlles i feien sortir els vells al carrer, i a l'embarcador s'hi van arribar a veure indis *guajiros* que havien arribat descalços des de la serra de Perijá amb un gran brogit de cascavells, duent ocells a les mans, atrets pel rumor que enmig del llac havien descobert un home de metall. No va caldre esperar gaire temps perquè les autoritats locals, amb el governador de l'estat de Zulua al capdavant i altres representants del *benemérito* de la ciutat, fessin una aparició oficial, trepitjant un poti-poti de fruites podrides, a fi d'homenatjar l'heroi de la pàtria.

Però els discursos van ser tan llargs i aparatosos, que durant les deu hores que l'estàtua va fer escala al port de Maracaibo, la gent va acabar per perdre-hi l'interès. A la nit, uns homes que passaven pels molls van provar de pintar la gropa del cavall, uns altres li van tirar al cap uns alvocats grossos com melons, i encara hi va haver un altre grup que va intentar robar-li l'espasa tallant-la amb un xerrac, però només van aconseguir fer-li un tall de tres centímetres a la palma de la mà, de manera que al cap d'uns quants dies, quan algú va examinar l'estàtua, va arribar a la conclusió que allò era la marca misteriosa d'un estigma de Crist.

Un episodi inesperat, enganyós perquè n'amagava un altre, va obligar l'Antonio a canviar altre cop d'ofici. Simón Bolívar ja se n'havia anat quan una nit el vell piragüer Alfaro es va despertar de cop a causa d'un gran soroll que venia del carrer. No es va sentir les cames. Amb un formigueig que li recorreria els braços i dominat per l'asfíxia, va morir en cosa de pocs minuts sense temps per demanar ajuda. Tot i que era vell, no el va matar la vellesa, sinó una aturada cardíaca a dos quarts de cinc de la matinada, a casa seva, al seu propi llit, just el dia del *Reventón*, quan els treballadors de la companyia Venezuelan Oil Concessions van descobrir el primer jaciment de petroli, que havia de trastornar tota l'economia del país.

El primer lloc on la detonació es va fer sentir va ser a Cabimas. Tothom es va sobresaltar quan un tro va fer saltar els pestells dels porticons i va obrir amb una sola empenta totes les finestres del barri. Segons la premsa, el veïnat va creure que es tractava d'un arbre desarrelat pel llamp d'una tempesta molt forta, que sens dubte havia caigut pesadament en una vella *hacienda*, i quan van sortir al carrer van comprovar amb estupor que no plovia aigua sinó un líquid negre

i viscos. Darrere de la casa dels Barroso, al fons del cel, es podia distingir una columna fosca que s'alçava com la torre d'un castell maleït: tenia quaranta metres d'alçària i semblava un guèiser inesgotable, que no parava de bramar i escopir pedres cap al cel.

—Petroli! Petroli! —van cridar els obrers.

A en Samuel Smith, l'enginyer nord-americà responsable de la Venezuelan Oil Concessions, un home d'ulls clars i de nas grec, el va despertar el mateix tro que va matar el piragüer Alfaro. Va manar que traguessin la barrina de seguida per evitar el vessament, però el rierol ja tenia bastants metres i serpentejava entre les roques i els cocoters en direcció al llac. A l'alba, les pedres havien trencat la corona i el rierol s'havia convertit en un gran riu enganxifós. Al migdia, la sorra acumulada havia arribat a la tanca metàl·lica que envoltava el terreny i no hi havia cap vàlvula, ni tan sols la que havien fet portar de Punta de Leiva amb un tractor manllevat a un pagès de Cabismas, que pogués contenir el doll de líquid. Aquell vespre, en Samuel Smith, que vivia un malson, es va haver de resignar a fer servir les mànegues d'una perforadora que l'empresa tenia al riu Limón i instal·lar dues bombes, davant per davant de La Rosa, per aprofitar el petroli que es vessava.

Però el diluvi negre era inesgotable. Va ploure petroli durant nou dies sense parar. Diuen que d'aquell primer pou en van rajar cent mil barrils al dia sense poder-lo controlar, cent mil barrils que es van haver de llençar perquè no hi havia ningú que els pogués refinar. I hauria continuat expulsant petroli durant vint anys si un matí, quan ja tot semblava perdut, no hagués aparegut un tal Andrés Arrieta, un fidel de San Benito de Palerm, el sant negre, que va irrompre al despatx d'en Samuel Smith i va demanar parlar amb ell.

L'Andrés Arrieta era un crioll d'estatura mitjana. Amb la seva mirada viva i vestit de lli blanc com anava, feia pensar en els alquimistes de l'edat mitjana, que volien descobrir la màgia secreta dels metalls. Tot i que era calb, portava al cap unes benes de color que semblaven subjectar-li una cabellera imaginària, al pit duia uns escapularis brodats i uns cordills de pesca als punys i taques de cera a les mans.

—Deixi'ns acostar al pou —va dir l'Arrieta—. San Benito parará el doll.

Tenia una veu d'una dolçor ferma. En Samuel Smith el va mirar amb els seus ulls pàl·lids i va esclatar a riure.

—Si entra allà, no en sortirà ningú viu, ni vostè ni el seu sant.

—San Benito ens protegirà —va respondre.

L'Andrés Arrieta va insistir-hi fins que l'enginyer el va autoritzar a accedir al pou. Primer va anar a buscar el sant en una capella de La Rita, en va tornar acompanyat de vuit mulats de pell de color de coure que portaven uns tambors lligats al coll amb corretges i que tenien la cara amagada darrere d'unes màscares de diables. Van entrar amb gran pompa en el recinte tancat de la petroliera, portant San Benito en un baiard i recitant lletanies africanes, i van travessar El Cardonal sota una tempesta de gotes negres. Formant un seguici sorollós, es van dirigir cap al centre de la perforació, convençuts que només un miracle podria estroncar aquell doll, i van començar a banyar San Benito en el petroli al ritme dels instruments de percussió. Altres homes es van afegir a aquella processó, ballarins i cantants rituals, que brandaven ventalls i xurriaques, que alçaven creus de diverses parròquies, i llavors, de cop i volta, el doll es va aturar.

En Samuel Smith va quedar tan impressionat per aquella coincidència prodigiosa que força anys més tard, al saló de

la seva casa de Boconó, a l'estat de Trujillo, on vivia amb la seva segona dona, encara es preguntava si aquella escena no havia sigut un somni místic. Però no li calia fer cap esforç de memòria per recordar-se amb exactitud de la grandiosa festa pública que la Venezuelan Oil Concessions havia organitzat per als *sanbeniteros* davant de la botiga de l'Abraham Perozo i del fet que aquell vespre va decidir, després d'haver viscut una de les trobades més estranyes entre la màgia i la ciència, fer-se devot de San Benito fins a la fi dels seus dies.

Des del moment que el pou va quedar controlat, van fer venir tres-cents homes de Carora i dels Andes per construir un mur gruixut que servís de contenció per limitar el vessament i impedís que el petroli arribés al llac. L'Antonio en formava part. Treballava tota la setmana sense un dia de descans, traïent sacs de sorra i empenyia carretons de ciment, vivia en els dormitoris dels obrers, on, al llarg de les tendes, milers de flors arrencades es pansien a les carretes, o sigui que amb prou feines li va quedar temps per tenir una infància. Ràpidament es va transformar en un adolescent vigorós, forjat pel treball ardu. Li va canviar la veu, que va adquirir un to més greu i segur, les mans se li van omplir de venes, la barbeta se li va cobrir dels primers pèls i els braços se li van fer gruixuts com els d'un galiot.

En ell tot era fecunditat, fermesa, alegria. No s'havia d'esforçar gens per aixecar pesos, per pintar amb calç, per dissimular el cansament. Irradiava una vitalitat palpitant. I estava tan concentrat en la seva feina que ni s'adonava de la metamorfosi del seu cos ni de la velocitat a la qual la regió començava a poblar-se d'estrangers i de caravaners, perquè el rumor d'una nova terra promesa s'havia escampat com un foc descontrolat i ja ningú no podia ignorar que al llac de Maracaibo hi havia una mina d'or.